

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.34>**Малихіна В. В.,**доктор філософії в галузі права, суддя
Самарського районного суду міста Дніпра

ВПЛИВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Анотація. В дослідженні йде мова про спричинені правовим режимом воєнного стану та повномасштабною збройною агресією росіян проти України особливості у здійсненні адміністративного судочинства. Зауважується, що особливістю є необхідність у зміні територіальної підсудності судових справ через неможливість виконувати адміністративними судами своїх повноважень (причинами є окупація чи близькість до лінії бойового зіткнення). Задля цього 03.03.2022 прийнято Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» (передбачає можливість зміни територіальної підсудності судових справ за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду); наступною особливістю зазначена необхідність внесення суттєвих змін до процесуального законодавства України у зв'язку із бойовими діями та залученням українців до лав Збройних Сил України, оскільки виникають нові нетипові для мирного часу суспільні відносини (якщо учасник процесу потрапив у полон до росіян тощо). Тобто після повномасштабної збройної агресії росіян проти України з'явився новий значний пласт суспільних відносин, пов'язаних із війною та її впливом на життя українців, які треба регулювати нормативно-правовими актами. Ще однією особливістю відповідно нової реальності дії правового режиму воєнного стану є широке коло суспільних відносин пов'язане у розгляді у адміністративних судах справ, пов'язаних із забезпеченням заходів правового режиму воєнного стану або їх порушень громадянами України. До місцевих судів масово надходять позови про визнання протиправними та скасування постанов про накладення адміністративних стягнень у вигляді штрафу за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП (порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію).

Ключові слова: адміністративний суд, захист прав і свобод, обмеження прав і свобод, заходи правового режиму воєнного стану, зміна територіальної підсудності.

Malykhina V. V. Impact of the legal regime of martyr state on the implementation of administrative justice

Abstract. The study discusses the peculiarities of the implementation of administrative justice caused by the legal regime of martial law and the full-scale armed aggression of the Russians against Ukraine. It is noted that a peculiarity is the need to change the territorial jurisdiction of court cases due to the inability of administrative courts to exercise their powers (the reasons are occupation or proximity to the line of combat contact). For this purpose, on 03.03.2022, the Law of Ukraine "On Amendments to Part Seven of Article 147 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" regarding the Determination of the Territorial Jurisdiction of Court Cases" was adopted (provides for the possibility of changing the territorial jurisdiction of court cases by decision of the High Council of Justice, adopted upon the submission of the Chairman of the Supreme Court, by transferring it to the court that is most territorially close to the court that cannot administer justice, or to another designated court); The next feature is the need to make significant changes to the procedural legislation of Ukraine in connection with hostilities and the involvement of Ukrainians in the ranks of the Armed Forces of Ukraine, since new social relations atypical for peacetime arise (if a participant in the process is captured by the Russians, etc.). That is, after the full-scale armed aggression of the Russians against Ukraine, a new significant layer of social relations related to the war and its impact on the lives of Ukrainians appeared, which must be regulated by regulatory acts. Another feature of the new reality of the operation of the legal regime of martial law is a wide range of social relations associated with the consideration in administrative courts of cases related to ensuring the measures of the legal regime of martial law or their violations by citizens of Ukraine. Local courts are receiving a large number of lawsuits to declare illegal and

cancel resolutions imposing administrative penalties in the form of a fine under Part 3 of Article 210-1 of the Code of Administrative Offenses (violation of the legislation on defense, mobilization training and mobilization).

Key words: *administrative court, protection of rights and freedoms, restrictions on rights and freedoms, measures of the legal regime of martial law, change of territorial jurisdiction.*

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія росіян проти України вплинула на усі суспільні відносини в державі. Війна викликала необхідність введення в Україні правового режиму воєнного стану, який вніс свої корективи у діяльність органів державної влади, тимчасово обмежив деякі конституційні права людини і громадянина. Усі заходи воєнного стану здійснюються через необхідність відсічі збройній агресії та збереження української державності.

Стан опрацювання. Питання діяльності адміністративних судів за умов воєнного стану висвітлюють наступні дослідники: І. Бабій, Н. Герасименко, Н. Рогатинська, В. Савченко, А. Соломаха, Д. Тихонова та інші.

Метою статті є визначити особливості здійснення адміністративного судочинства, що спричинені запровадженням правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Україна, починаючи із 2014 року, українське суспільство пристосувалося до життя в умовах бойових дій та так званої «гібридної війни», але повномасштабна збройна агресія росіян спричинила нечуваний рівень ескалації. До 24.02.2022 правовий режим воєнного стану не вводився у всій країні, внаслідок збройної агресії біля 20 відсотків території України окуповано, мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами, мільйони виїхали, на значній території України не діє наш суверенітет й люди позбавлені права на здійснення українського правосуддя. Вагомим явищем для українського суспільства стала мобілізація, яка необхідна для виживання української державності та стримування росіян від знищення всіх нових населених пунктів, разом із тим процес мобілізації пов'язаний із діяльністю органів державної влади, що не притаманна у мирний час, і, відповідно, пов'язані із цим порушення зі прав громадян зі сторони держави також є нетиповими для мирного часу.

Зазначимо, що відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або над-

звичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Разом із тим, не може бути обмежені права і свободи, передбачені ст. 55 Конституції України (право на захист прав і свобод судом) [3]. Водночас, значна частина прав людей може бути тимчасово обмежена (право вільного пересування тощо). Ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя в умовах воєнного стану здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України. Забороняється скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства у зв'язку із правовим режимом воєнного стану, а у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. Також не допускається створення надзвичайних та особливих судів [7].

Про зміну територіальної підсудності пише О. Козакевич, він називає таку практику вирішення проблеми, коли через бойові дії або окупацію певної території не функціонують судові установи. Наприклад, розпорядженням голови Верховного Суду № 2/0/9-22 від 08.03.2022 було змінено підсудність справ, що розглядались в Харківському та в Чернігівському областях. Загалом, така практика застосовувалася до судових установ із Запорізької, Миколаївської, Харківської, Чернігівської, Херсонської Луганської, Донецької областей. Разом із тим, відбувався паралельно деокупації процес відновлення діяльності судових інстанцій на деокупованих територіях [2, с. 302–303]. Зміну підсудності справ й неможливість адміністративними судами виконувати власні функції внаслідок воєнних дій є важливою особливістю діяльності адміністративних судів в Україні. В мирний час такої проблеми і не поставало би. Щоб забезпечити таку можливість 03.03.2022

прийнято Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судовустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» [6]. Відповідно до зазначеного Закону ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судовустрій і статус суддів» передбачає можливість зміни територіальної підсудності судових справ за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Також передбачено було, що у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення також може бути підставою для передачі усіх справ, що перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [8]. Як приклад, за умов неправомочності Вищої ради правосуддя за рішенням Голови Верховного Суду було змінено підсудність Енергодарського міського суду Запорізької області, Якимівського районного суду Запорізької області на Самарський районний суд м. Дніпропетровська [4].

О. Шкуропацький, М. Шкуропацька та О. Артюшенко зазначають, що внаслідок активних бойових дій виникає необхідність внесення змін до процесуального законодавства у питанні зупинення провадження у справі судами та надання права судам (за наявності суттєвих підстав та доказів на їх підтвердження) зупиняти провадження у справах у наступних випадках:

- перебування сторони або третьої особи на території тимчасово непідконтрольній Україні;

- коли місце реєстрації та/або місце ведення господарської діяльності перебуває на території тимчасово непідконтрольній Україні, та вказані обставини унеможливають подати докази, необхідні для розгляду справи судом, якщо суд визнає, що вказані докази не можуть бути зібрані стороною або судом в інший спосіб або з інших джерел;

- переведення учасника справи – суб'єкта владних повноважень в простій у зв'язку

з неможливістю здійснення функцій держави через ведення бойових дій на підвідомчій йому території, на якій такий суб'єкт владних повноважень здійснює свої функції (якщо такі функції не передані іншому суб'єкту, або сам суб'єкт владних повноважень не переміщений з зони ведення бойових дій);

- якщо однією з сторін або третьою особою є військова частина, військовослужбовець у випадках перебування таких осіб в зоні ведення бойових дій, або у випадку, коли місце реєстрації такої особи знаходиться на території тимчасово непідконтрольній Україні (за відсутності даних про передислокацію, переведення військової частини – або військовослужбовця в іншу місцевість, що знаходиться на території, підконтрольній Україні);

- якщо однією з сторін або третьою особою є суб'єкт, який має на території здійснення діяльності об'єкти цивільного захисту населення (у справах, що передбачають зупинення роботи вказаних суб'єктів);

- перебування учасника справи – фізичної особи, фізичної особи-підприємця, посадових осіб юридичних осіб у полоні або така особа вважається зниклою без вісті;

- перебування на службі або віднесення учасника справи до підприємств, установ або підрозділів установ, організацій, задіяних в рятувальних та інших роботах, спрямованих на усунення наслідків військової агресії» [10, с. 317].

А. Соломаха також вказує на спричинену війною потребу удосконалення вітчизняного законодавства у сфері здійснення адміністративного судочинства: «по-перше, дотепер не усунуто законодавчу прогалину в частині можливості зупинення провадження у справі судами, та надання права судам, за наявності обґрунтованих підстав та доказів на їх підтвердження зупиняти провадження у справі, що свідчить про необхідність внесення відповідних законодавчих змін до Кодексу адміністративного судочинства України; по-друге, зважаючи на законодавчі новели воєнного часу суттєво бракує роз'яснень Пленуму Верховного Суду з розгляду окремих категорій справ. Тому пропонуємо внести до Кодексу адміністративного судочинства України зміни,

спрямовані на надання права судам, за наявності обґрунтованих підстав та доказів на їх підтвердження, зупиняти провадження у справі, а також розробити низку роз'яснень щодо розгляду адміністративних справ у судах у період воєнного стану, що стосуються особливостей оподаткування в такий період; особливостей розгляду пенсійних та інших соціальних спорів окремих категорій громадян, принаймні, що передбачені Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб»; новел трудового законодавства та законодавства про проходження публічної служби в умовах воєнного часу тощо» [9].

Тобто, ще однією особливістю постає необхідність внесення суттєвих змін до процесуального законодавства України у зв'язку із бойовими діями та залученням українців до лав Збройних Сил України, оскільки виникають нові нетипові для мирного часу суспільні відносини (якщо учасник процесу потрапив у полон до росіян тощо). Після повномасштабної збройної агресії росіян проти України з'явився новий значний пласт суспільних відносин, пов'язаних із війною та її впливом на життя українців, які треба регулювати нормативно-правовими актами.

У продовження теми появи нових суспільних відносин, пов'язаних із війною та правовим режимом воєнного стану деякі із них стали настільки поширеними та системними, що спричинили необхідність закріплення їх регулювання у Кодекс адміністративного судочинства України. 11.04.2024 Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» [5] зазначений кодекс було доповнено ст. 283-2 а також доповнено п. 6 ч. 1 ст. 20 у питанні розмежування предметної юрисдикції адміністративних судів. Так місцевим загальним судам як адміністративним судам надано підсудність адміністративних справ за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації [1]. Нова ст. 283-2 Кодексу адміністративного судочинства України стосу-

ється особливостей провадження у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (можливість звертатися до суду із позовною заявою про застосування судом тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації) [1]. Підставою вказано невиконання громадянином України у строки, встановлені Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», вимоги територіального центру комплектування та соціальної підтримки про виконання обов'язку (обов'язків) військовозобов'язаним, резервістом.

Ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [1]. Зазначимо, що відповідно нової реальності дії правового режиму воєнного стану широке коло суспільних відносин пов'язане у розгляді у адміністративних судах справ, пов'язаних із забезпеченням заходів правового режиму воєнного стану або їх порушень громадянами України. Звісно, у мирний час поява таких публічно-правових відносин між громадянами та органами державної влади, на які покладено завдання із забезпечення і здійснення заходів правового режиму воєнного стану неможлива через, власне, відсутність дії правового режиму воєнного стану. Відповідно ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» такими заходами можуть бути запровадження трудової повинності для працездатних осіб; примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності; запроваджувати комендантську годину; встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів (значна кількість справ у адміністративних судах стосується саме суспільних від-

носин, що виникають між працівниками поліції та водіїв транспортних засобів); забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан [1].

Висновки. Таким чином, внаслідок проведеного дослідження, особливостями здійснення адміністративного судочинства, що спричинені запровадженням правового режиму воєнного стану, є:

1) правовий режим воєнного стану запроваджений через повномасштабну збройну агресію росіян проти України, наразі існує активна лінія бойового зіткнення у більше ніж тисячу кілометрів протяжністю, яка постійно рухається, й позиційна війна так само як і маневрена спричиняє окупацію територію України та неможливість на окупованій території чи на прилеглих до лінії бойового зіткнення територіях виконувати адміністративними судами власних повноважень. Це спонукає до необхідності змін територіальної підсудності судових справ. Задля цього 03.03.2022 прийнято Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» (Відповідно до зазначеного Закону ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає можливість зміни територіальної підсудності судових справ за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду);

2) ще однією особливістю постає необхідність внесення суттєвих змін до процесуального законодавства України у зв'язку із бойовими діями та залученням українців до лав Збройних Сил України, оскільки виникають нові нетипові для мирного часу суспільні відносини (якщо учасник процесу потрапив у полон до росіян тощо). Тобто після повномасштабної збройної агресії росіян проти України з'явився новий значний пласт суспільних відносин, пов'язаних із війною та її впливом на життя українців, які треба регулювати нормативно-правовими актами;

3) відповідно нової реальності дії правового режиму воєнного стану широке коло суспільних відносин пов'язане у розгляді у адміністративних судах справ, пов'язаних із забезпеченням заходів правового режиму воєнного стану або їх порушень громадянами України. Серед таких заходів є запровадження трудової повинності для працездатних осіб; примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності; запровадження комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів (значна кількість справ у адміністративних судах стосується саме суспільних відносин, що виникають між працівниками поліції та водіїв транспортних засобів); заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Козакевич О. М., Романенко А. О. Особливості адміністративної юрисдикції в умовах правового режиму воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 5. С. 301–304. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-5/7
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 560/5541/20 від 01.02.2023 року. URL: <http://iPLEX.com.ua/doc.php?regnum=108724499&red=100003714d5ef51e04363934e2eac7c3e3bc67&d=5>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11 квітня 2024 року № 3633-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text>

6. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 3 березня 2022 року № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#n5>

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

9. Соломаха А.Г. Особливості адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 316–319.

10. Шкуропацький О. І., Шкуропацька М. О, Артюшенко О. В. Зупинення провадження у справі в адміністративному судочинстві в умовах запровадження режиму воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. № 75. Ч. 1 С. 311–317.